G. Drewes

In memoriam Philippus Samuel van Ronkel

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 110 (1954), no: 4, Leiden, 285-292

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

TEKENING J. H. MARONIER

PHILIPPUS SAMUEL VAN RONKEL

IN MEMORIAM
PHILIPPUS SAMUEL VAN RONKEL

1 Augustus 1870—26 Juni 1954

Met Van Ronkel is de laatste der generatie van 1890 onder de beoefenaren van de Indonesische letteren heengegaan. Zijn tijdgenoten — Adriani, H. H. Juynboll, Hazeu — heeft hij vele jaren overleefd, zo ook menigeen uit daarop volgende geslachten van „Indonesische litteratoren”, gelijk de studenten in de Indonesische talen te Leiden in de wandeling genoemd plachten te worden. Dientengevolge was hij, temidden van zó aanzienlijk jongere vakgenoten — allen zijn leerlingen of zelfs leerlingen van zijn leerlingen — een bijkans patriarchale, ja reeds bij zijn leven ietwat legendarische figuur geworden; ook echter een vereenzaamde figuur, wiens isolement de laatste jaren nog werd verzwaard door lichamelijk en geestelijk lijden, veroorzaakt door zijn hoge leeftijd en de verschrikkingen van de jongste oorlog. Deswege had hij zich ook, hoewel node, moeten losmaken van zijn werkzaamheden ten bate van ons Instituut.

Hij was daarvan lid sinds het einde van de vorige eeuw; zijn medewerking aan deze Bijdragen, in 1896 begonnen, onderbroken door zijn verblijf in Indonesië, doch daarna hervat en voortgezet tot 1946, de vele jaren dat hij als bestuurslid en als voorzitter zijn krachten aan het Instituut heeft gegeven, zijn beschrijving van 's Instituuts handschriftencollectie, dat alles tezamen vormt een eerbiedwaardige staat van dienst ten bate van ons Instituut. Het erelidmaatschap, aan Van Ronkel in 1951 toegekend, kwam dan ook zeker niet te vroeg; men kan het bestuur van het Instituut bepaaldelijk niet verwijten dat het lichtvaardig tot de verlening van deze onderscheiding overgaat!

Van Ronkel is zijn gehele leven het Maleis trouw gebleven. Reeds in 1892 schreef hij in een Duits blad een opstel over het Maleis als handelstaal. Hij had toen juist, met een jaar tussenruimte, de candidaats-examens in de Semietische en de Indonesische talen afgelegd. Aanvankelijk was hij bestemd geweest voor de studie in de theologie, gelijk zo menig oriëntalist van die tijd. Maar dat was meer de wil van zijn

vader, predikant te Leiden en een befaamde kanselredenaar, dan van de jeugdige student zelf. Spoedig nadat Van Ronkel het Leidse gymnasium had afgelopen en student was geworden, kwam zijn vader echter te overlijden; daarop zette Van Ronkel zijn studie voort in de richting van de Oosterse talen. Zijn wetenschappelijke vorming verkreeg hij vooral van Kern, De Goeje en Houtsma.

Van Ronkel moet een bijzonder knap en ijverig student zijn geweest, dat hij, na vier jaar studie, zich reeds kon gaan zetten aan de beantwoording van een door de Leidse Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte in 1893 uitgeschreven prijsvraag, en in staat bleek, daarmee de gouden erepenning te verdienen, die de beloning voor bekroonde antwoorden pleegt te zijn. Hij moest er en passant Perzisch voor leren; van die nieuw verworven kennis gaf hij ook nog blijk in een Gids-artikel van 1895, waarin hij het op Nederland betrekking hebbende stuk uit het reisverhaal van Sjah Nasir ed-Din (1848—1896) vertaalde.

Het antwoord op de prijsvraag, een critische vergelijking van de Javaanse Menak en de Maleise Hikajat Amir Hamzah met de Arabische en Perzische bronnen, verscheen in 1895 als een boek van 254 blz. De eerste 90 daarvan hadden in hetzelfde jaar de schrijver tot proefschrift gediend. Als promotor was opgetreden de hoogleraar in het Javaans, professor Vreede. De Maleise leerstoel was al sinds de pensionnering van Pijnappel in 1889 onbezet, al was er een lector voor het Maleis, de oud-zending Klinkert, die als lexicograaf zijn verdienste heeft. Maar van geen van zijn beide mentoren op het Indonesische studieveld zal de jeugdige promovendus veel steun hebben ondervonden, daar het onderwerp hun krachten verre te boven ging. Vreede had weliswaar de overeenkomst tussen de Menak en de Amir Hamzah door een korte vergelijking dier beide verhalen buiten twijfel gesteld, maar, onbekend met het Arabisch en het Perzisch als hij was, kon hij geen partij kiezen in de strijdvraag naar de herkomst van deze stof, een strijdvraag, nog gecompliceerd door de gissing van Snouck Hurgronje in zijn toen juist verschenen boek *De Atjehers*, dat de Hamzah-roman naar Zuidindische, van een Perzisch origineel afkomstige modellen zou zijn samengesteld. Van Ronkels onderzoek nu heeft aangetoond dat Niemann en Pijnappel het met hun afleiding van de herkomst van het verhaal aan het rechte eind hadden gehad: het bleek direct aan het Perzisch ontleend, en wel zonder enige tussenschakel. En de oorsprong van het Perzische origineel zal waarschijnlijk in Noord-Indië moeten worden gezocht, voegde de jonge geleerde — met alle respect voor de gevestigde reputatie van Snouck Hurgronje — er nog aan toe.

Na zijn promotie kreeg Van Ronkel het aanbod om de taalambtenaarsplaats, die in 1894 door het overlijden van Van der Tuuk was opengevallen, te komen bezetten. Tot zijn grote teleurstelling werd hij echter vanwege een licht hartgebrek voor de Indische dienst afgekeurd. Daarop vertrok hij op eigen risico, via Liverpool, Djeddah en Singapore, naar Java, waar hij een tijdelijke aanstelling als taalambtenaar verkreeg en voor zijn verdere training onder de hoede van Snouck Hurgronje werd gesteld.

Het tempo van deze nascholing was niet zachtzinnig; zo werd binnen korte tijd het lijvige boek van Baidjuri over de Moslimse Wet geheel doorgewerkt. Ongetwijfeld echter is deze kennis Van Ronkel zeer te stade gekomen, toen hij, in vaste dienst opgenomen, tot leraar in het Maleis en vervolgens ook in de Islam werd benoemd aan de zgn. Afdeling B van het Gymnasium Willem III te Batavia, de in 1867 geopende opleidingsschool voor de burgerlijke dienst.

Een ruim arbeidsveld vond Van Ronkel verder in het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, het wetenschappelijk middelpunt van al degenen die in het toenmalige Indië betrokken waren bij het onderzoek naar de eigen cultuur der bevolking of daarvoor actieve belangstelling aan de dag legden. Jarenlang heeft hij behoord tot de dirigerende leden van het Genootschap; hij is er als bibliothecaris, als conservator en als beschrijver der handschriften opgetreden, en hij heeft van 1900—1913 de redactie gevoerd van 's Genootschaps Tijdschrift voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

In dit tijdschrift vond hij gelegenheid tot publicatie van veel klein goed, dat anders wellicht zou zijn blijven liggen, korte stukjes, veelal handelende over de etymologie van Maleise woorden of de herkomst van ontleningen aan vreemde talen, waarbij in het bijzonder het Hindostani- en het Tamil-element in het Maleis zijn aandacht hadden. Doch ook menig omvangrijker stuk zal men er aantreffen, o.a. een zeer verdienstelijke verhandeling over de invloed van de Arabische syntaxis op de Maleise; hierin is voor het eerst een in de geschiedenis van het Maleis belangrijk verschijnsel op deugdelijke wijze aan de orde gesteld.

De belangrijkste vrucht van Van Ronkels arbeid in die jaren is evenwel de *Catalogus der Maleische Handschriften* in het Museum van het Bataviaasch Genootschap, een lijvig boekdeel van 546 blz. groot octavo, uitgekomen in 1909. Tevoren, tijdens een in 1906 en 1907 genoten Europees verlof, had hij reeds de kleine collectie handschriften van ons Instituut beschreven, alsmede het tiental Maleise manuscripten in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

Aan het slot van laatstgenoemde beschrijving staat een aantekening, waarin de planmatigheid van Van Ronkels in 1896 met de beschrijving van zes oude Maleise hss. te Cambridge begonnen en tot 1946 onverdroten voortgezette catalogiseringsarbeid duidelijk aan de dag treedt. Hij schrijft daar:

„De in openbare bibliotheken zich bevindende verzamelingen Maleische manuscripten zijn thans alle bekend, de catalogus der Bataviasche handschriften is in bewerking; weldra zal men den geheelen omvang der Maleische litteratuur kunnen overzien”.

Deze verwachting was wat te hoog gespannen: eerst zou van Van Ronkels hand nog een uitgebreid Supplement ten vervolge op de door H. H. Juynboll bewerkte Catalogus van de Maleische Handschriften te Leiden het licht moeten zien. Doch toen dit Supplement in 1921 eenmaal was verschenen, was het catalogiseringswerk daarmee in hoofdzaak voltooid. Er moge te verbeteren overblijven en aan te vullen zijn, latere aanwinsten en kleinere, tot dusverre aan de opmerkzaamheid ontsnapte collecties mogen alsnog op beschrijving wachten, het fundament voor de studie der Maleise letterkunde was gelegd, en dat is een werk waarvoor men Van Ronkel nog lange jaren dankbaar zal zijn. Anderen, als Van der Tuuk, Niemann, H. H. Juynboll en Snouck Hurgronje, mogen daartoe — de een meer, de ander minder — ook het hunne hebben bijgedragen, het belangrijkste aandeel is echter door Van Ronkel geleverd.

Over zijn leermeester De Goeje schrijvende heeft Snouck Hurgronje opgemerkt, dat geen ontdekkingen, die in de wetenschappelijke wereld, eerst ontzetting, daarna strijd en eindelijk vaak teleurstelling wekken, uit zijn werkplaats waren voortgekomen, maar degelijke arbeid van blijvenden aard op vasten grondslag. Aldus kan ook Van Ronkels onverpoosde inventarisering van de Maleise litteratuur — ongetwijfeld zijn belangrijkste wetenschappelijke werk — worden gekarakteriseerd.

Na de Maleise handschriften te Batavia te hebben afgewerkt, begon Van Ronkel aan de Arabische, en deed in 1913 een vervolg op de Catalogus der Arabische hss. van Van den Berg het licht zien. Ook dit is een omvangrijk boekwerk van over de 550 blz., een onwaardebaar hulpmiddel tot de kennis van de verbreiding der Arabische litteratuur in de Archipel.

Een grote verandering kwam er in het leven van Van Ronkel toen in 1913 de Afdeling B werd opgeheven en de opleiding voor de Indische burgerlijke dienst in Nederland werd geconcentreerd. Hij werd van Batavia overgeplaatst naar Sumatra's Westkust en belast met een onder-

zoek naar de godsdienstige stromingen aldaar. Dit gewest zou ook later nog meermalen de aandacht vragen.

Omstreeks 1910 was nl. het Egyptische reformisme begonnen door te sijpelen naar Minangkabau, waar men tot op dat tijdstip sterk onder de conservatief-orthodoxe invloed van Mekka had gestaan. Door de leatuur van het door de Minangkabause godgeleerde Sjech Ahmad Tahir Djalaluddin in samenwerking met twee Arabieren te Singapore uitgegeven tijdschrift *al-Imam* begonnen toen echter een aantal theologen ter Westkust als Mohammad Djamil Djambek, H. Abdullah Ahmad, en H. Rasul ontvankelijk te worden voor modernere opvattingen. Zij propageerden hun ideeën in een te Padang door H. Abdullah Ahmad uitgegeven blad, *al-Munir* geheten. Deze nieuwlichters vonden een ruim gehoor, maar wekten ook zeer veel verzet. De tegenstanders richtten eveneens een periodiek op, de *Suluh Melaju*, en er ontstond een levendige pennestrijd bij dit driehoeksgevecht. De orthodoxe theologen immers, steeds vol kritiek op de Minangkabause adat, werden thans op hun beurt aangevallen. Een van de belangrijkste centra van het reformisme werd de godsdienstschool van H. Rasul te Padang Pandjang, de Surau Djembatan Besi, die vele leerlingen trok uit alle streken van het Minangkabause land.

Naar uit zijn publicaties in de jaren 1913—1916 overtuigend blijkt, heeft Van Ronkel zijn nieuwe taak met levendige belangstelling, intelligentie en grote ijver aangevat. Het Minangkabause probleem boeide hem; weldra sprak hij de taal des lands, en dit, tezamen met zijn onmiskenbare kundigheid in zaken van godsdienst en adat, maakte dat hij gemakkelijk toegang kreeg tot de strijdende partijen en een uitnemende indruk achterliet. In een reeks artikelen in het Bataviaasch Nieuwsblad van 1913—1914 heeft Van Ronkel voor het grote publiek zijn indrukken van het Minangkabause leven weergegeven. Een ambtelijk rapport dienaangaande verscheen in 1916 bij de Landsdrukkerij te Batavia. Het is nog altijd de moeite van het lezen waard; hoezeer latere gebeurtenissen de situatie ook gewijzigd mogen hebben.

Na deze, helaas te kortstondige Minangkabause periode ging Van Ronkel ten tweeden male met verlof naar Europa, ditmaal om nooit meer naar Indonesië terug te keren. In het begin van 1917 overleed Van Ophuysen, die sinds 1904 het professoraat in het Maleis te Leiden had bekleed. Van Ronkel werd met de waarneming van dit hooglerarschap belast, in afwachting van een eerlang te verkrijgen ontslag uit de Indische dienst. Zijn definitieve benoeming volgde pas enige jaren later, en daaraan is het te wijten, dat hij zijn ambt niet heeft aanvaard

met het uitspreken van een inaugurele oratie: de gelegenheid daartoe achtte hij voorbijgegaan, toen zijn tijdelijke benoeming in een definitieve werd omgezet.

Een van de eerste taken waartoe de nieuwe hoogleraar in het Maleis zich zette, was de uitgave van een beknopt woordenboek Maleis-Nederlands en Nederlands-Maleis. Dit was nodig geworden na de invoering van de nieuwe, door Van Ophuysen opgestelde, spelling van het Maleis met Latijns karakter. Het woordenboek, dat in 1918 van de pers kwam, is sindsdien verscheidene malen herdrukt, laatstelijk in 1946. Het is gebaseerd op de woordenboeken van Klinkert en Von de Wall-Van der Tuuk, doch in vergelijking met zijn voorgangers sterk bekort; het is kritisch en met zorg bewerkt, zodat het door een grote mate van betrouwbaarheid wordt gekenmerkt. Jammer genoeg is het zich echter blijven beperken tot de klassieke Maleise literatuur, ook in latere drukken, toen de nieuwere Maleise roman zijn intrede had gedaan en het Maleis gaandeweg dienstbaar werd gemaakt aan de uitdrukking van gedachten die aan de oude literatuur volkomen vreemd waren. Dit levende Maleis, eerlang tot Basa Indonesia herdoopt, zal men er vergeefs zoeken. De auteur wilde het niet anders. De belangstelling die hij het Maleis toedroeg, gold in hoofdzaak de oude Maleise literatuur, zowel die van eigen bodem als die „van verren oorsprong”. In de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, waarvan hij te Batavia reeds corresponderend lid was geweest, sprak hij enige malen over werken uit de laatstgenoemde categorie, en in dit tijdschrift verscheen daarover meer dan één artikel, naast bijdragen over oorspronkelijk-Maleise geschriften en tal van andere taalkundige en historische onderwerpen, met het Maleise cultuurgebied, of althans met Indonesië verband houdende. Ook in andere tijdschriften en verzamelwerken als *De Indische Gids*, het *Koloniaal Tijdschrift*, *Nederlandsch-Indië Oud en Nieuw*, *Journal of the Royal Asiatic Society Straits Branch*, de *Encyclopaedie van Ned.-Indië*, de *Encyclopaedie van de Islam*, *Winkler Prins' Algemene Encyclopaedie*, verscheen menige bijdrage van zijn hand. Als afzonderlijke uitgaven zagen het licht de *Risalat hoekoem kanoen jaitoe Oendang-oendang Melaka* (Leiden 1919) en *Adat Radjaradja Melajoe* (Leiden 1929); van Van Ronkels belangstelling op het terrein van de adatlitteratuur getuigen ook zijn verhandeling over *Het Maleise adatwetboek van Koetai*, verschenen in de Mededelingen van de Kon. Akad. Afd. Letterkunde (1935), en zijn vertaling van Minangkabause adatspreuken.

Van Ronkel behoorde tot de oprichters van het Oosters Genootschap

in Nederland en was daarvan een werkzaam lid. Hij ontbrak op geen congres van dit genootschap, en trad er doorgaans als spreker op. Van de *Acta Orientalia*, het in samenwerking met Noorwegen en Denemarken uitgegeven tijdschrift van het Oosters Genootschap, is hij jarenlang redacteur geweest, en zo nu en dan heeft hij er ook in gepubliceerd. Na Snouck Hurgronje en Vogel werd hij in 1938 tot voorzitter van het genootschap gekozen; tevoren had hij ook reeds het voorzitterschap bekleed van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Van de vergaderingen van „Letterkunde” was hij sinds de twintiger jaren een geregeld bezoeker. Hij heeft er ook enige malen het woord gevoerd: in 1924 over de geschiedenis onzer aanrakingen met de Maleise taal, en in 1933 over het Oosterse in onze taal.

Van Ronkel sprak gemakkelijk en met *verve*. Zijn zinswendingen waren doorgaans verrassend en hij beschikte over een bijzonder soort humor, waarmee hij ook zijn colleges placht te kruiden. Zijn voorraad spreuken en zegswijzen uit de klassieke en vele Oosterse talen was schier onuitputtelijk, zijn arsenaal van anecdoten en *bon mots* welgevuld. Maar kwetsend of denigrerend was hij nooit; zijn humor had geen wrange bijmaak. Trots dit alles kwam men hem niet gemakkelijk nader; in zijn onverstoorbare, aan onze generatie ietwat vreemd geworden *courtoisie* handhaafde hij, hoe beminnelijk ook, welbewust toch een zekere afstand, en zijn persoonlijke gevoelens liet hij zelden blijken. Zij echter die hem nader waren gekomen, verklaarden in hem een vaderlijke vriend te hebben gevonden.

Toen de oorlog uitbrak, was Van Ronkel juist aan de leeftijd toe, waarop hoogleraren moeten aftreden. In ons Instituut bestond die leeftijdsgrens niet, zodat hij na het aftreden van Krom in 1941 tot voorzitter werd gekozen. De spanning van het Duitse régime werd hem echter in September 1941 te zwaar, dermate, dat hij geruime tijd aan een ernstige zenuwinstorting lijdende is geweest. Bovenal dank zij de verstandige en toegewijde verpleging die hem thuis van de zijde van Mevrouw Van Ronkel ten deel viel, was hij die evenwel in 1943 weer te boven gekomen. Hij kon zelfs het ondervoorzitterschap op zich nemen en trad vervolgens, na het aftreden van Van Kan, in 1944 wederom als voorzitter van het Instituut op.

Wie de afleveringen van deze Bijdragen uit de jaren 1942 en 1943 ter hand neemt, zal zien dat de zeventigjarige hoogleraar zijn werkracht nog geenszins had verloren. Niet minder dan negen artikelen van zijn hand staan daarin afgedrukt, waaronder de reeds vermelde,

interessante verzameling Minangkabause adatspreuken, door hem in samenwerking met Mr. Nazir Dt. Pamontjak vertaald.

Tot grote voldoening en vreugde der aanwezigen, waarvan velen hun voorzitter en elkaar na de bange maanden van 1944 en 1945 voor het eerst weer in welstand ontmoetten, zat Van Ronkel als nestor der Leidse oriëntalist^{en} de herdenking voor van het 25-jarig bestaan van het Oosters Genootschap in Nederland, gevierd juist op de dag dat de Canadese troepen het bevrijde Leiden binnentrokken. Einde 1946 kwam er echter weer een ongunstige wending in zijn gezondheidstoestand, en het herstel was niet van lange duur. Hoewel hij in het verenigingsjaar 1947—1948 andermaal het voorzitterschap van ons Instituut bekleedde, moest het neerleggen daarvan op 17 April 1948 tevens een afscheid zijn.

In 1950 heeft het Instituut volgaarne zijn medewerking verleend aan de, op initiatief van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen tot stand gekomen, Feestbundel, die Van Ronkel op zijn 80ste verjaardag door vrienden en leerlingen is aangeboden. En het heeft, door de verlening van het erelidmaatschap, willen tonen dat het, in niet mindere mate dan de zusterinstelling te Djakarta, zijn talrijke en langdurige diensten aan de Indonesische taalwetenschap en cultuurgeschiedenis erkende. Het is verheugend, te weten dat Van Ronkel in zijn versomberde laatste levensjaren aan deze blijken van vriendschap en waardering toch nog vreugde heeft ontleend. Ons Instituut zal hem, zowel om zijn persoon als om zijn werk, blijven gedenken.

G. W. J. DREWES.